

KONTZIENTZIA FONOLOGIKOA LANTZEKO PROGRAMA

Mikel Haranburu Oiharbide (EHU)

Itziar Alonso-Arbiol (EHU)

Nekane Balluerka Lasa (EHU)

Arantxa Gorostiaga Manterola (EHU)

Bertsoak: Iñaki Apalategi, Arkaitz Goikoetxea eta Oihane Perea (Bertsozale Elkarteak).

Elgoibarko Herri Eskolan (Ainhoa Aizpurua, Pilar Hernandez, Arrate Iriondo,
Andoliñe Zubikarai) eta Lasarteko Sasoeta-Zumaburu Ikastetxean
(Feli Barrenetxea) aplikatua.

Eusko jaurlaritzako Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailak onetsia (2008-02-22).

Liburua eta azalaren diseinua:

Iturri

Marrazkilaria:

Ivan Landa Hernández

Maketazioa:

IPAR S.L. arte grafikoen tailerra. Donostia

© Testua:

Mikel Haranburu Oiharbide (EHU)

Itziar Alonso-Arbiol (EHU)

Nekane Balluerka Lasa (EHU)

Arantxa Gorostiaga Manterola (EHU)

@ Erein 2008. Tolosa Etorbidea 107 – 20018 Donostia

ISBN: 978-84-9746-413-0

L.G.: SS-1019/08

Inprimatzailea:

Printhauss

Arzubi de Bolueta Eraikuntza

Bilbao-Galdakao Errepidea, 18

48004 Bilbo

www.printhauss.es

Irakurketa edo idazketa-trebetasuna aurrezten duten faktoreak

- Lehen, faktore hauek erlazionatzen ziren irakurketarako trebetasunarekin: heldutasun pertzeptiboa, mugimenduzko heldutasuna, lateralitasuna, gorputz-eskema, espazio- eta denbora-orientazioa. Baina, ikerketetan ikusi zuten badirela haurrak gorputz-eskema edo lateralitasuna eskuratu ez dutenak eta arazorik gabe idazten dutenak; eta beste haur batzuek, nahiz eta gorputz-eskema edo lateralitasuna eskuratuta izan, arazoak dituztela idazteko.
- Gaur egun, alderdi hauei ematen zaie garrantzia:
 - a. Ahozko hizkuntzaren alderdi sintaktiko, semantiko, morfologiko eta fonologikoaren garapenari.
 - b. Kontzientzia fonologikoa.
 - c. Oroimen-espazioari: oroimen kaskarrekoek arazo gehiago dituzte oroimen normalekoek baino.

Idatzi behar dugun edukia eta informazioa epe luzeko oroimenean gordetzen dugu. Idatzi behar dugun esaldia pentsatutakoan, epe laburreko oroimenean gordetzen dugu, idazketa-mugimenduak egin bitartean.
 - d. Lexiko fonologikotik hitzaren soinu-jarraipena berreskuratzen da eta fonemak grafema bihurtuz, hitzaren forma ortografikoa lortzen da.
 - e. Forma ortografikoa eskuratutakoan, ikusmena eta mugimendua koordinatu behar ditugu; horretarako, garrantzitsua da, alde batetik, psikomotrizitate fina garatua edukitzea, eta, beste aldetik, ikusmenaren eta mugimenduaren koordinazioa ongi garatuak edukitzea. Horrela bakarrik lortuko du idazleak bere ahaleginak goi-mailako prozesuetara zuzentzea.

Zer da Kontzientzia fonologikoa?

- Hizketaren soinu jarraitua fonema berezietan zatitzeko eta fonemak grafema bihurtzeko gaitasuna da. Kontzientzia fonologikoa esaten digu, zati sinpleagotan (fonemaz edo unitate fonologiko bereziz) zatika daitekeen fonemen segida batek osatzen duela ahozko hizkuntza.
- Hitz egitean ez ditugu hitzak bereizita esaten. Ez ditugu hitzen artean denbora-tarteak uzten, idazterakoan hitzen artean hutsuneak uzten ditugun moduan. Hitz egiterakoan hitz taldeak elkarren jarraian ahoskatzen ditugu. Idazterakoan hitzen artean uzten ditugun tarteak ez datoz bat hitz egitean hitz taldeen artean uzten ditugun denbora-tarteekin. Hitzei mugak jartzen jakiteko, beharrezkoa da idazten jakitea. Hitzak ez dira ahozko hizkuntzako elementu naturalak. Unitate abstraktuak dira. Haurrek, idazten hasten direnean, idazkera jarraitua egiten dute. Testuekin irakurketa- eta idazketa-ariketak eginez lortzen da tarte zuriz inguratutako hitza. Idazketan aurrera egin ahala eraikitzen du haurrak hitzaren kontzeptua. Hizketaren hots jarraituak aztertzeke eredu moduan eta haiek hautemateko iragazki moduan funtzionatzen du idazketak.
- Modu berezian, zuriuneekin bereizita, idazten diren lehen hitzak izen bereziak dira. Eduki-hitzak (izenak, aditzak) funtzio-hitzak baino lehenago idazten dira modu berezian.
- Desberdinak diren hotsak berdintzat hartzen ikasi behar du haurrak. “Bola”, “bronka”, “blai” hitzen hasierako hotsak desberdinak dira espektrogramaren arabera, baina, hala ere, berdintzat hartu behar dira. Grafemaren eta fonemaren arteko erlazioan garrantzitsua ez dago. Hots ezberdinen atzean gordetzen den abstrakzio bat da fonema

- Kontzientzia fonologikoak bi dimentsio ditu:
 - Zati handien kontzientzia: hitzena, silabena, onsetena eta errimarena.
 - Zati txikien kontzientzia: fonemena.
- Kontzientzia fonologikoa trebetasun metalinguistikoa da: hitzak zatitzeko, fonema bat janez edo erantsiz hitzak ahoskatzeko, fonemen segidak alderantziz jartzeko, edo elkarrekin errimatzen duten hitzak detektatzeko.

Kontzientzia fonologikoaren mailak

1. Hiztegi kontzientzia: esaldia hitzetan bana daiteke.
2. Silaben kontzientzia: hitza silabatan zatitzen da. Silaba da modu berezian artikulatu daitekeen zatirik txikiena. Silaba erraz hautematen du haurrak. Haur Hezkuntzako haurrek egoki egiten dituzte silabak bereizteko ariketak.
3. Silaba barneko kontzientzia: bera baino txikiagoak eta fonema baino handiagoak diren azpiunitatez osatua dago silaba. *Onseta* kontsonanteak edo kontsonante taldeak eratzen du; *errima*, berriz, bokalak eta ondorengo kontsonanteek eratzen dute. Errimak bokalaren *nukleoa* eta *koda* ditu.

	Onseta: <i>pl</i>	
<i>Plan</i>		Nukleoa: <i>a</i>
	Errima: <i>an</i>	
		Koda: <i>n</i>

- 4) Fonema kontzientzia: hitzak fonemaz edo hots-unitate bereziz osatuak daude.

Kontzientzia fonologikoaren garapena

1. Kontzientzia fonologikoak aurrerabide honi jarraitzen dio: hizkuntzaren zati handien kontzientziatik hasi eta zati txikien kontzientziaraino. Hitzak _____ silabak _____ onseta eta errima _____ fonemak.
2. Haurrek, lehenik, silabaren kontzientzia hartzen dute, gero, silabaren barnekoa, eta, azkenik, fonema-mailakoa (Treiman eta Zukowski, 1991).
3. Errimaren eta silaben kontzientzia hizketa hautemateari lotua dago eta berez sor liteke; fonema kontzientzia, aldiz, letren ezagutzari eta irakurketaren irakaskuntza formalari lotua ageri da.
4. Silaben edo fonemen hotsa errazago identifikatzen da hitz-hasieran, hitz-amaieran baino (Domínguez eta Clemente, 1993).
5. Metsala (1997): fonemen errepresentazioa hiztegiaren hazkundearekin batera gertatzen da; hiztegia aberastean, lexikoaren errepresentazioak segmentalagoak bihurtzen dira.
6. Hasieran haurrak modu holistikoan errepresentatzen ditu hitzak epe luzeko oroimenean, baina, garapenean aurrera egin ahala, hitzak zatikatu egiten ditu. Lexikoaren berregituratze bat gertatzen da.
7. 4 urterekin hizketa-arazoak dituzten haurrek irakurketa-arazo gehiago izango dituzte, haur normalek baino. Hizketa-arazoak dituztenek errepresentazio fonologiko globalagoak dituzte; haur normalek errepresentazio fonologiko berezituagoak eta segmentalagoak dituzte.
8. Kontzientzia fonologikoaren garapen nabarmenena 4 urtetik 7 urtera bitartean gertatzen da: Haur Hezkuntzan hitzak fonematan zatitzea zaila izaten da. Lehen Hezkuntzan horretarako gaitasuna eskuratzen da.

Kontzientzia fonologikoaren ondorenak

1. Irakurtzen ikasten hasi baino lehen, Haur Hezkuntzan trebetasun fonologikoak irakasteak ondorio onak ekartzen ditu irakurketarako (Lundberg, Forst eta Petersen, 1988). Korrelazio estua dago kontzientzia fonologikoaren eta irakurketako emaitzen artean (Bryant, MacLean, Bradley eta Crossland 1990; Wagner eta Torgesen, 1987). Ikasle dislexikoak dira kontzientzia fonologikoan baxuen puntuatzen dutenak. Haur dislexiko askok kontzientzia fonologikorik ez dute eskuratzen esku-hartze zuzenik gabe.
2. Berkodetze fonologikorako gaitasun desberdina agertzen badute haurrek txikitan, gerora irakurketa-maila desberdinak erakutsiko dituzte (Share, Jorm, MacLean eta Matthews, 1984). Silabak eta fonemak konbinatzeko edo hitzak silabatan eta fonematan zatitzeko gaitasuna duten haurrek azkarrago ikasten dute irakurtzen, edozein dela beren adimen-maila edo beren maila sozioekonomikoa (Lonigan, Burgess, Anthony eta Barker, 1998).
3. Erlazioa dago Haur Hezkuntzako haurren errimarekiko eta aliterazioarekiko sentikortasunaren eta hiru urte geroago irakurketarako duten gaitasunaren artean (Bradley eta Bryant, 1983, 1985).
4. Irakurle goiztiarrek fonemen eta onset-errimaren kontzientzia handiagoa dute. Fonema kontzientzia errimaren kontzientzia baino lotuagoa dago irakurketaren irakaskuntzarekin. Domínguez eta Clemente-ren arabera (1993), errima-ariketak ez dira emankorrak haurren ezagutza fonologikoa handitzeko. Domínguezen arabera (1994), errima-ariketak emankorrak dira prozesuaren hasieran.
5. Bradleyk eta Bryantek diotenez (1983), irakurtzen ikasi aurretik, dimentsio fonetikoak kategorizatzen entrenatutako haurrek emaitza hobeak ateratzen dituzte irakurtzen hastean, dimentsio semantikoak kategorizatzen entrenatutakoek baino. Bryanten eta lankideen arabera (1990), errima-kontzientziak ongi auresaten du irakurketako arrakasta, baina ez idazketakoa.
6. Idazketaren eta kontzientzia fonologikoaren artean ere, lotura aurkitu dute ikerketek (Lundberg, Frost eta Petersen, 1988). Idazketa irakurketa baino lotuago dago prozesu fonologikoekin (De Manrique eta Signorini, 1994; Van Bon eta Duighuisen, 1995).
7. Kontzientzia fonologikoa ezinbestekoa da irakurtzen eta idazten ikasteko. Irakurtzen ikasteko, grafema-fonema egokitzea egin behar da lehen etapetan, ahozko hizkuntzaren unitateak bereiziz. Sistema alfabetikoz irakurri behar duenak letrari edo letra taldeari dagozkion hotsak bereizten jakin behar du, horri esker irakur baitezake hitz ezezaguna.
8. Fonemen elkartzeak zergatizko erlazioa du irakurketarekin; fonemak bereizteak, berriz, korrelaziozko harremana du irakurketarekin.
9. Hitzaren hasierako eta amaierako hotsen (silaben eta fonemen) kontzientzia irakurketaren zergati-faktorea da; erdiko hotsen kontzientzia, berriz, irakurketaren esperientziaren ondorena da. Hau da, errazenak diren kontzientzia fonologikoaren mailak irakurketa-trebetasunaren zergati dira. Zailtasun gehiena duten mailak irakurketaren irakaskuntzaren ondorenak dira.

Kontzientzia fonologikoaren eta irakurketa-idazketaren arteko elkarreragina

1. Kontzientzia fonologikoa letra eta hotsen arteko egokitzea eskuratzearekin batera garatzen da. Kontzientzia fonologikoa eta letren ezagutza elkarreraginean daude Haur Hezkuntzako haurrengan.
2. Kontzientzia fonologikoak ongi auresaten du irakurketan eta idazketan lortuko den maila, baina hizkuntza idatziaren ezagutzak ere esku-hartzen du irakurketa eta idazketan aurrera egiteko.
3. Kontzientzia fonologikorako gaitasuna beharrezkoa da irakurketa eta idazketa ikasteko, baina irakurtzen eta idazten ikasteko aurrebaldintza baino gehiago, irakurtzen eta idaztean ikastearen emaitza dira.

Kontzientzia fonologikoak irakurketa goiztiarra sustatzen du; eta irakurketa-trebetasunak kontzientzia fonologikoaren garapena indartzen du (Torgesen, Morgan eta Davis, 1992).

4. Silaben kontzientzia irakurtzen hasi aurretikoa bada ere, kode alfabetikoa ikasteak fonema kontzientzia hobetzen du (Wagner, Torgesen eta Rashotte, 1994).
5. Haurrak idaztera bultzatzeak handitu egiten du haien kontzientzia fonologikoa (Vernon eta Ferreiro, 1999).
6. Haurrak zenbat eta gehiago saiatu idazten, hobeto irakurriko dute (Dickinson eta DiGisi, 1998).

Nola lortzen da Kontzientzia fonologikoa?

1. Fonema kontzientzia lortzeko, literatura-giroan bizitzea ez da nahikoa; beharrezkoa da letren izenak eta hotsak azpimarratzea, ahozko hiztegia gehitzea eta lexikoaren errepresentazioa segmentalagoa bihurtzea.
2. Hizkuntza bakarreko haurren kontzientzia fonologikoa gehitu egiten da hizkuntza askoko gela batean ikasten badu (Dickinson, McCabe, Clark-Chiarelli eta Wolf, 2004). Eskola elebidunean gehitu egiten da haurren kontzientzia fonologikoa, elebazarrekoekin alderatuta (Campbell eta Sais, 1995).
3. Kontzientzia fonologikoa garatzeko, ahozko diskurtsoaren hotsak zatitu eta sintetizatu egiten dira. Esaldiko hitzak edo hitzeko silabak eta fonemak zatitzeko ariketak egiten dira; edo hitzetatik abiatuta esaldiak osatzeko edo silaba edo fonemetatik abiatuta hitzak osatzeko ariketak egiten dira.

Kontzientzia morfologikoa

Morfemak dira hitzen barnean esanahia duten unitate txikiak. Adibidez, *mahasti* hitzak bi morfema ditu: *mahats* sustraia eta *ti* atzizkia.

Fonemekiko sentikortasunak eta morfemekiko sentikortasunak, biek, auresaten dute irakurketarako garapena. Kontzientzia morfologikoa lagungarri gertatzen da irakurketarako, hitzen esanahia eraikitzeke, eta baita sasihitzen irakurketarako ere, horiek ere egitura morfemikoak eduki baititzaizkete.

3. eta 6. mailen artean, kontzientzia fonologikoak irakurketan duen esku-hartzea jaisten joaten da, eta kontzientzia morfologikoak duena igotzen. Kontzientzia morfologikoak ongi auresaten du irakurritakoaren ulertzea. Kontzientzia fonologikoak sasihitzen irakurketa ongi auresaten du.

Pentsatu izan da kontzientzia morfologikoak lotura handiagoa duela testuaren esanahia hartzearekin hitzen banakako irakurketarekin baino. Baina badirudi sasihitzen irakurketarekin ere baduela lotura (Deacon eta Kirby, 2004). Dislexikoen irakurketarako gaitasuna hobetu liteke, Kontzientzia morfologikoa lantzeko ariketak egiten badituzte (Elbro eta Arnbak, 1996).

Kontzientzia fonologikoaren ebaluazioa

Kontzientzia fonologikoa ebaluatzeko frogaren adibide moduan, Dickinsonen eta Chaneyren (1997) EPAPetik eta Jiménez-en eta Ortizen frogatik (2000) egokitu ditugun proben lagin hauek jartzen ditugu.

Kontzientzia fonologikoaren profil goiztiarra (EPAP: Early Phonological Awareness Profile; Dickinson eta Chaney, 1997):

- *Fonema ezabatzea edo jatea*: ikertzaileak hitz batzuk esaten ditu txotxongilo baten bidez. Txotxongiloak hitzak “ongi” ala “gaizki” esaten dituen haurrak erabaki behar du. Hasierako edo amaierako fonema jaten

bada, hitza “gaizki” esanda dago. Hitza gaizki esanda dagoela erabakitzen badu haurrak, berak ongi esateko eskatzen dio aztertzaileak. Testeko hitzak jaso baino lehen, entrenamendu-ariketak egiten dira. Hitzaren hasierako eta amaierako fonemen ezabatzeari buruzko sentikortasuna neurtzen du probaren zati honek.

- *Errima ezagutzea*: hots edo errima bera duten hitzak identifikatu behar dituzte haurrek. Hiru objektuen irudiak erakusten zaizkie (horietako bik errimatu egiten dute), eta objektuen izenak esaten zaizkie. Hitzak errepikatzeko eskatzen zaie, irudi bakoitza ongi etiketatu dutela jakiteko, eta hots edo errima bera duten bi hitzak seinatzeko edo izendatzeko esaten zaie. Entrenamendu-ariketak egiten dituzte. Errimatzen duten zortzi bikoteetatik bost asmatzen badituzte, errimak ekoizteko ariketarekin jarraitzen dute. Ariketa horretan haurrari hitz bat eman eta harekin errimatzen duen hitza ekoizteko esaten zaio. Erantzuna zuzena da hitzak errimatzen badu, ematen den hitza benetakoa izan nahiz sasihitza izan.

Kontzientzia fonologikoaren ebaluaziorako frogak aurkeztu dute Juan E. Jiménez Gonzálezek eta María del Rosario Ortiz Gonzálezk: PSL: *Prueba de Segmentación Lingüística*. Guk frogak horretako itemen lagin bat jartzen dugu jarraian:

Kontzientzia fonologikoa ebaluatzeko proba

1. Hitzaren bereizketa

Ariketa batzuk egingo ditugu. Nik esaldi batzuk esango ditut eta zuk esaldiak zenbat hitz dituen asmatu behar duzu.

Esaldiak banaka emango dira, eta laguntzarik ez zaio emango haurrari:

1. Nekatuta nago.
2. Andereñoa erori egin da.
3. Aitonak peluka gorria dauka.

2. Hitzaren silabak eta fonemak bereizi

Marrazkian ageri den gauzaren izena esan behar didazu.

Adibidez, lau objektuen marrazkiak erakusten zaizkio: *baloia*, *gezia*, *pala* eta *izarra*. “i” hotsarekin hasten den marrazkia zein den esan behar didazu. *Izarra* da, ezta?

Orain beste marrazki batzuk erakutsiko dizkizut eta nik eskatzen dizudana egin behar duzu:

4. Esan iezadazu ondorengo marrazki hauen (*eguzkia*, *ilargia*, *sua*, *mendia*) izena, eta asmatu zein hasten den “e” letraz.
5. Esan iezadazu ondorengo marrazki hauen (*elefantea*, *gamelua*, *foka*, *sugea*) izena, eta asmatu zein hasten den “s” letraz.

Ondorengo marrazkietan agertzen diren gauzetatik (*laino*, *tarta*, *baserri*, *zakur*), zein amaitzen da “o” hotsaz? Laino, ezta? Orain beste marrazki batzuk erakutsiko dizkizut eta nik eskatutakoa egin behar duzu.

6. Esan iezazkidazu ondorengo marrazkion izenak (*ahate*, *zaldi*, *zezen*, *behi*) eta asma ezazu zein amaitzen den “n” hotsaz.
7. Esan iezazkidazu ondorengo marrazkion izenak (*erle*, *ilargi*, *zaku*, *baso*) eta asma ezazu zein amaitzen den “u” hotsaz.

3. Hitzzen silabak eta fonemak jan

Orain, ondorengo marrazkion izenak esango dituzu, baina azken silaba esan gabe.

Adibidez: *Txaluparen* marrazkia ikustean, azken silaba ("pa") jan eta "txalu" esango duzu.

8. Esan iezadazu marrazki honen izena, bukaera esan gabe (*telebista*)

9. Esan iezadazu marrazki honen izena, bukaera esan gabe (*bonbilla*)

Orain, ondorengo marrazki hauen izenak esango dituzu, baina lehen silaba esan gabe.

Adibidez: *Zezenaren* marrazkia ikustean, lehen silaba ("ze") jan eta "zena" esango duzu.

10. Esan iezadazu marrazki honen izena, hasiera esan gabe (*pastela*)

11. Esan iezadazu marrazki honen izena, hasiera esan gabe (*ipurdia*)

4. Hitzaren hasierako eta/edo amaierako silaba beste hitz baten hasierako edo/eta amaierako silabarekin bat datorren ezagutu

Orain, bi hitz esango dizkizut eta hitzaren hasieran hots bera duten esango didazu. Entzun: *kiloa-kitarra* (*kiiiloa-kiiitarra* esan). Zertan dute antza? Biek "kiii" hotsa dute.

Orain, hitz bikote gehiago esango dizkizut, eta zuk esan behar didazu hots berdinik baduten eta zertan duten antza.

12. Entzun: *lana-lata*.

13. Entzun: *erle-baba*

Orain, bi hitz esango dizkizut eta hitzaren amaieran hots berdina duten esango didazu. Entzun: *lapa-kapa* (*lapaaa-kapaaa* esan). Zertan dute antza? Biek "paaa" hotsa dute hitz-bukaeran. Orain hitz bikote gehiago esango dizkizut, eta zuk esan behar didazu hots berdinik baduten eta zertan duten antza.

14. Entzun: *lana-jana*

15. Entzun: *xerra-igel*

5. Hitz baten silabak kontatu

Hitz bat esango dizut eta zenbat zati dituen esango didazu. Adibidez, "baba" hitzak zenbat zati ditu? ("baaabaaa"). Bi zati ditu. Adibidez, "zezena" hitzak zenbat zati ditu? ("zeeezeena-aa"). Hiru zati ditu.

16. Entzun: *turuta*

17. Entzun: *kilkerra*

6. Hitzaren silabak elkartu eta hitza eratu

Hitzaren silabak elkarrengandik bereizita esango dizkizut eta zuk elkartu eta zein hitz den asmatu behar duzu. Adibidez: *ar—gi—a*. Zein hitz da? *argia* hitza da.

Orain arretaz entzun nik esandako silabak, eta asmatu zein hitz osatzen duten:

18. *sar—di—na*

19. *xe—rra*

20. *ga—bar—di—na*

7. Hitzen silabak jatea

Marrazkietan "ta" silabaz amaitzen diren lau gauza erakusten zaizkio haurrari. Gauzen izenak esan behar ditu haurrak "ta" silaba esan gabe. Lau gauzak: *paleta*, *maleta*, *pareta*, *tarta*. Haurrak, "pale", "male", "pare", "tar" esan behar du.

Ondorengo marrazki heuei begiratu eta ikusten dituzun gauzen izena esango didazu, "lu" silaba esan gabe: *lupa*, *luma*, *adreiblua*, *ispilua*, *mailua*.

8. Letra erantsi eta hitza osatu

Ondorengo hitzei letra bat falta zaie hasieran. Letra hori erantsi eta zein hitz diren asmatu behar duzu.

21. -ipa:	23. -zotza:	25. -aixoa:
22. -ozkorra:	24. -eroa:	26. -aiztoa:

10. Silabak erantsi eta hitzak osatu

Ondorengo hitzei silaba bat falta zaie hasieran. Silaba hori erantsi eta zein hitz diren asmatu behar duzu.

27. -kurra:	29. -guna	31. -karia
28. -dia	30. -rakaslea	32. -toa

Jarraian, Kontzientzia fonologikoa ebaluatzeko beste froga bat proposatzen dugu. Froga hau izan daiteke egokitzen-prozesu baterako oinarria.

Kontzientzia fonologikoa ebaluatzeko proba

1. Zatikatze lexikoa

Esaldi batzuk esango dizkizut. Zuk arretaz entzungo duzu esaldi bakoitza eta zenbat hitz dituen esango didazu.

Adibidez: *Usoa dator* esaldiak zenbat hitz ditu? Bi hitz ditu.

Adibidez: *Haurra lo dago* esaldiak zenbat hitz ditu? Hiru hitz ditu.

Esaldiak banaka esango zaizkio haurrari:

- Nekatuta nago*
- Txoria hegan dabil*
- Andereñoa erori egin da*
- Aitonak ileorde gorria dauka*
- Nire lagunak aurpegi zikina dauka*

2. Sintesi lexikoa

Esaldi batzuk emango dizkizut. Esaldiari falta zaion hitza aukeratu behar duzu eskuineko hitzen artetik.

Adibidez: *Oiloak _____ ditu* (arantzak, ileak, lumak) = *Oiloak lumak ditu*

1. *Usoa _____ doa* (hegan, arrastaka, igeri)
2. *Izurdea _____ dabil* (hegan, igeri, dantzan)
3. *Balea ikusi dute _____* (itsasoan, airean, bizikletan)
4. *Zezenak _____ ditu* (bi titi, bi buztan, bi adar)
5. *Udazkenean _____ dira* (loreak irteten, elurrak urtzen, hostoak erortzen)

3. Zatikatze silabikoa

– Marrazkian agertzen diren gauzen izenak esan behar dituzu, izenaren lehen silaba esan gabe.

Adibidez:

____burua

____lazioa

____rretxikua

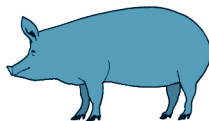

____hoa

1.

Lanpara

txerria

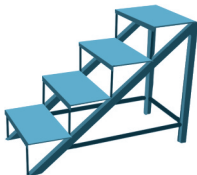

hodeia

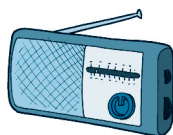

ibaia

2.

Eskailera

irratia

sendagilea

ziklista

3.

Mahaia

aulkia

ohea

olatua

4.

Aiztoa

ogia

edralontzia

botila

- Marrazkian agertzen diren gauzen izenak esan behar dituzu, izenaren azken silaba esan gabe.

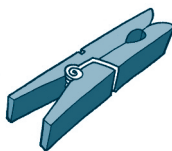
Adibidez:

Telebis__

tar__

pin__

bonbi__

1.

Zuhaitza

sugandila

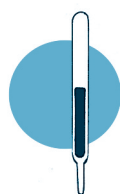

danborra

zapata

2.

Termometro

elur

lepo

sudur

3.

Aizkora

gezi

hanka

beso

4.

Ziklista

motxila

sonbrailu

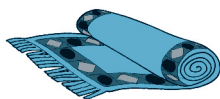
poltsa

– Marrazkian agertzen diren gauzen izenak esan behar dituzu, izenaren erdiko silaba esan gabe.

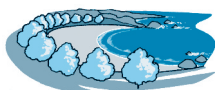
Adibidez:

Txa___la

al___bra

hon___tza

ar___tza

1.

arana

sagarra

gerezi

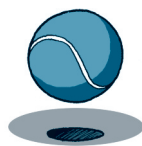

marrubi

2.

Maleta

pilota

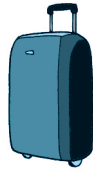

futbola

tximista

- Marrazkietan "ta" silabaz amaitzen diren lau gauza erakusten zaizkio haurrari. Gauzen izenak esan behar ditu haurrak "ta" silaba esan gabe. Lau gauzak: *kareta*, *maleta*, *pareta*, *tarta*. Haurrak, "kare", "male", "pare", "tar" esan behar du.

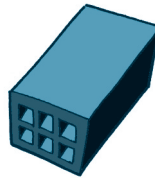
1. Ondorengo marrazkiak begiratu eta ikusten dituzun gauzen izena esango didazu, "lu" silaba esan gabe:

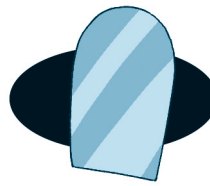
Lupa

luma

adreibua

ispilua

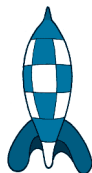

mailua

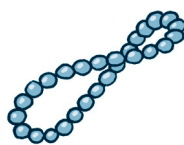
2. Ondorengo marrazkiak begiratu eta ikusten dituzun gauzen izena esango didazu, "ko" silaba esan gabe:

Kometa

kohetea

koilarea

koadroa

zikoina

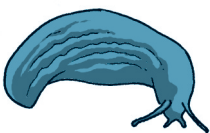

kopa

- Hitzaren hasierako, erdiko edota amaierako silaba beste hitz baten hasierako, erdiko edota amaierako silabarekin bat datorren ezagutu

Jarraian hitz-bikoteak esango dizkizut eta hitzaren hasieran, erdian edo amaieran silaba bera duten esango didazu.

Entzun: *barea-babarruna*. Biek "ba" silaba dute hasieran.

Barea

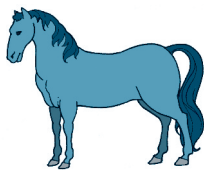

babarruna

Entzun: *ardi-zaldi*. Biek "di" silaba dute amaieran.

Ardi

zaldi

Entzun: *bizarra-izarra*. Biek "za" silaba dute Erdian.

Bizarra

izarra

Orain hitz bikote gehiago esango dizkizut. Zuk asmatu egin behar duzu silaba berdinek baduten ala ez. Eta silaba bera baldin badute, non duten silaba bera: hasieran, Erdian ala amaieran.

1.

Lema

lepo

2.

Katua

katea

3.

Karpeta

hodei

4.

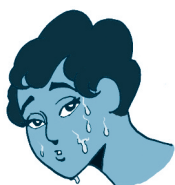

Maleta

makila

5.

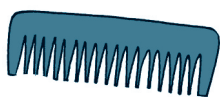

Izerdi

galtzerdi

6.

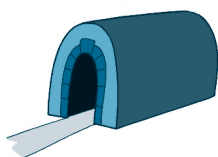

Orrazi

gerezi

7.

Tunela

itzala

8.

Dantzari

zintzarri

– Jarraian, hitz-zerrenda bat esango dizut. Hitz bakoitzak zenbat zati dituen esango didazu.
Adibidez, “baba” hitzak bi zati ditu. Adibidez, “zezena” hitzak hiru zati ditu.

1. *tronpeta*

2. *Kilkerra*

3. *Hanka*

4. *Bizkarra*

5. *Pareta*

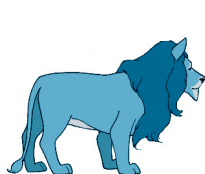
6. *Telebista*

4. Sintesi silabikoa

- Marrazkian agertzen diren gauzen izenak esan behar dituzu, hasieran falta zaien silaba erantsiz.

Adibidez:

___hoia

Lehoia

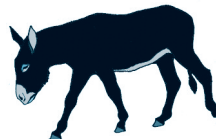
___bra

zebra

___melua

gamelua

___toa

astoa

1.

___gea

___kodiloa

___mua

___bia

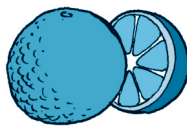
2.

___hatsa

___darea

___ranja

___txaurra

- Marrazkian agertzen diren gauzen izenak esan behar dituzu, bukaeran falta zaien silaba erantsiz.

Adibidez:

Eraztu___

Eraztuna

lanpa___

lanpara

kande___

kandela

ko___

kopa

1.

Plate___

lapi___

zarta___

pata___

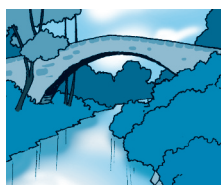
2.

Enbo___

zuhai___

zu___

eli___

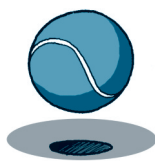
– Marrazkian agertzen diren gauzen izenak esan behar dituzu, izenaren erdian falta zaien silaba erantsiz.

Adibidez:

l__tza

lzetza

pi__ta

pilota

o__rra

otarra

biz__rra

bizkarra

1.

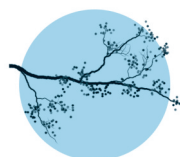
Ki__rra

txi__la

be__rra

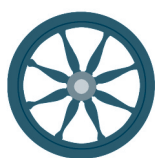

a__rra

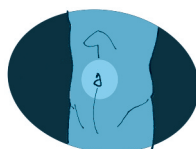
2.

Ku__la

gur__la

zil__rra

kil__rra

Silaben ordena aldatu eta hitzak osatu

Silaben ordena aldatuta esango dizkizut hitzak. Zuk silaba horiek ordena egokian jarriko dituzu eta hitzak asmatuko dituzu. Adibidez: *kurraza: zakurra*.

- *toaas:*
- *rriaha:*
- *txeae:*
- *tolapis:*
- *borradan:*
- *tuatxis*
- *rriatxe:*
- *klistazi:*
- *pelatxa:*
- *soabe:*
- *kahan:*
- *giabe:*
- *patri:*
- *kumeaar:*
- *loaoi:*
- *zonagi:*
- *kumeaema:*

5. Errima-kontzientzia eta errima-ekoizpena

– Errima-kontzientzia:

Hiru irudi erakusten zaizkio haurrari eta irudi bakoitzaren izena esaten zaio. Hiru izenetatik bik errimatu egiten dute. Errimatzen duten bi hitzak seinalatzeko esaten zaio haurrari.

Adibidez: beheko irudi hauetan “egurra” eta “hezurra” hitzak dira errimatzen dutenak.

Egurra

zigarro

hezurra

Orain zuk esan behar duzu errimatzen duten izenak zeintzuk diren:

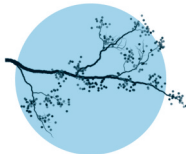
1.

Tximist

sagarra

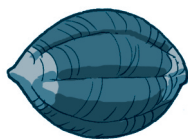

adarra

2.

Baloia

meloia

suge

3.

Uso

kotxe

etxe

4.

Buru

liburu

txori

5.

Arbola

boligrafo

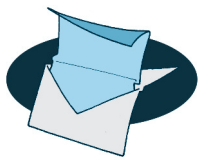

txabola

6.

Tarta

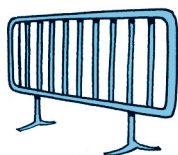

karta

sudur

7.

Hesi

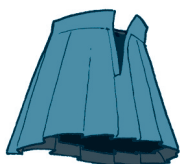

zakurra

hezurra

8.

Gona

erloju

amona

9.

Lapurra

zakurra

bale

10.

Bizarra

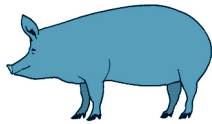
mahai

izarra

– *Errima ekoizpena*: haurrari irudi bat erakutsi eta irudi horren izena esaten zaio. Izen horrekin errimatzen duen hitz bat esateko eskatu behar zaio ondoren.

Adibidez:

Zerri = berri

1.

Txintxeta

2.

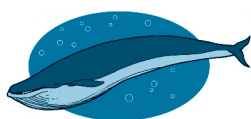
Okela

3.

Amona

4.

balea

5.

Eskopeta

6.

benda

6. Analisi fonemikoa

Hitzak fonematan zatitzeko haurrak duen gaitasuna neurtzen da atal honetan.

Adibidez, lau objekturen marrazkiak erakusten zaizkio haurrari:

Baloia

gezia

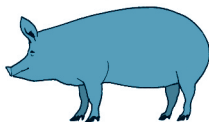
pala

izarra

“i” soinuaz hasten den marrazkia zein den esan behar du haurrak (Izarra)

1. Ondorengo marrazki hauen izena esan iezadazu, eta asmatu zein hasten den “b” letraz.

Txerria

oiloa

behia

ardia

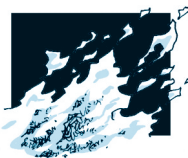
2. Ondorengo marrazki hauen izena esan iezadazu, eta asmatu zein hasten den “e” letraz.

eguzkia

ilargia

sua

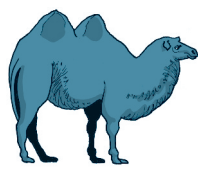

mendia

3. Esan iezadazu ondoko marrazki hauen izena, eta asmatu zein hasten den *s* letraz.

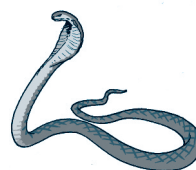
Elefantea

gamelua

foka

sugea

4. Esan iezadazu ondoko marrazki hauen izena, eta asmatu zein hasten den *m* letraz.

Maleta

paleta

kamioia

txapela

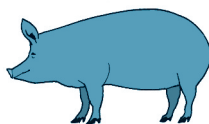
5. Esan iezadazu ondoko marrazki hauen izena, eta asmatu zein amaitzen den *o* letraz.

Laino

tarta

zerri

zakur

6. Esan iezadazu ondoko marrazki hauen izena, eta asmatu zein amaitzen den *u* letraz.

Erle

ilargi

zaku

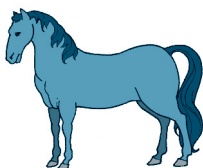

edralontzi

7. Esan iezadazu ondoko marrazki hauen izena, eta asmatu zein amaitzen den *n* letraz.

Ahate

zaldi

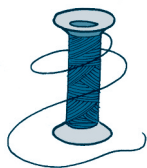

zezen

behi

8. Esan iezadazu ondoko marrazki hauen izena, eta asmatu zein amaitzen den *i* letraz.

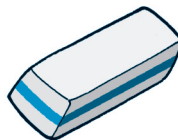
hari

ke

plantxa

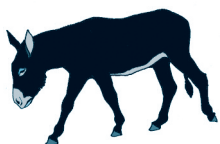

borragoma

9. Esan iezadazu ondoko marrazkien izena, eta asmatu zeinek duen tartean *i* letra.

Laino

asto

poltsa

hanka

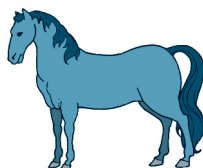
10. Esan iezadazu ondoko marrazkien izena, eta asmatu zeinek duen tartean *r* letra.

hosto

tarta

zaldi

neska

7. Sintesi fonemikoa

– Hasierako letrak falta zaizkie ondoko hitzei. Letra horiek erantsi eta zein hitz diren asmatu behar duzu.

1. -ipa:

1. -zotza

6. -aixoa:

2. -ozkorra:

2. -eroa:

7. -uria:

3. -ihotza:

3. -iberoia:

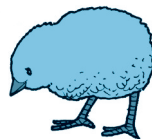
8. -istola:

4. -txea:

4. -ita:

9. -rraia:

5. -elebista:

5. -iburua:

10. -otoa:

– Haurri hitz batzuk esaten zaizkio, banaka banaka. Hitza ongi ala gaizki esanda dagoen asmatu behar du haurrak. Gaizki esanda badago, ongi esan behar du.

Adibidez:

"Urua" esaten da. Haurrak gaizki esanda dagoela eta "Purua" esan behar dela adierazi behar du.

"txea" ahoskatu

"udurra" ahoskatu

"guzkia" ahoskatu

"largia" ahoskatu

"uria" ahoskatu

"akurra" ahoskatu

"iburua" ahoskatu

"elebista" ahoskatu

"azta" ahoskatu

"egia" ahoskatu

Kontzientzia fonologikoan entrenatzen

Hizkuntzaren hotsak ezagutu, pentsatu eta lantzeko trebetasuna da kontzientzia fonologikoa. Esaldietako hitzen, hitzetako silaben eta errimen, silaba barneko onsets eta errimaren kontzientziaz ari gara kontzientzia fonologikoan. Silaben kontzientziak hitza osatzen duten silabak zatitu, identifikatu edo manipulatzeko trebetasuna adierazten du. Silaba barneko kontzientziak silabak beren barneko osagaietan (onsets eta errima) zatitzeko trebetasuna adierazten du: *onsets* = pl; *errima* = an. Errimak bokalaren *nukleoa* (a) eta *koda* (n) ditu.

Fonema-kontzientzia kontzientzia fonologikoaren zati bat da. Hots indibidualen kontzientziari deritzogu fonema kontzientzia.

Kontsonanteen bereizketan gertatzen den aurrerapena:

- o Irakurtzen hasi baino lehen, haurrek hobeto isolatzen dute hitz laburren lehen kontsonantea, hitz luzeena baino.
- o Hurrei zailagoa gertatzen zaie KKB (kontsonantea-kontsonantea-bokala) egiturako silaben lehen kontsonantea bakartzea, KB (kontsonantea-bokala) egiturako lehen kontsonantea bakartzea baino.
- o Haurrek hobeto bereizten dute lehen kontsonantea herskaria denean, afrikaria denean baino (afrikarien ahoskatzea ez da eteten biriketan airea dagoen artean).
- o Hizkuntza silabikoetan, hobeto bereizten da KBK egiturako (KARTA) hitzen lehen kontsonantea, KKB egiturako (KLABEA) lehen kontsonantea baino.
- o Marcel (1980): idazketan urte batzuetako atzerapena duten 8-9 urteko haurrek kontsonante taldeetako (herskaria + likidoa: *p/e*) kontsonante likidoak jaten dituzte. Bruck eta Treiman (1990): kontsonante taldeetako kontsonante likidoak jaten dituzte lehen eta bigarren mailako haur normalek.
- o Miller-en eta Limber-en (1985) arabera, berriz, Haur Hezkuntzako haurrek ez dute gaitasunik KKBK egitura silabikoa duten sasihitzetan bigarren kontsonantea idazteko. Silaba osatzen duten fonemak aurrez deskonposatzea eskatzen du. Bi kontsonante dituen silabak, idazterakoan lehen

kontsonantea jartzeko joera du haurrak. Silaba osatzen duten fonemak bereizi ezin baditu haurrak, hutsegite gehiago egingo ditu idaztean. Haurrei zail egiten zaie hasierako kontsonante taldea fonemetan zatitzea.

Jorm-ek eta Share-k diotenez (1983), ezagutza fonologikoaren gabeziak daude hizkuntza idatziaren atzerapenaren oinarrian.

Egitura ortografikoaren eta egitura fonologikoaren arteko loturak lan-memoria eraginkorra eskatzen du. Lan-memoriaren mugak daudeke hizkuntza idatzia eskuratzeko zailtasunen sustraian: idazketa eskuratzeko arazoak dituenak ez du kode fonologikoak oroimenean garatzeko gaitasunik. Segmentu fonologikoak identifikatzeko, errepresentazio grafiko batzuk kodetzeko edo haien izena oroitzeko, zailtasunak dituzke. Egitura fonologikoaren ezagutzak hitzen barne-egitura ezagutzea dakar: 1) Hizkuntza lexiko-unitateek edo hitzek osatzen dutela; 2) Unitate horiek elkarrekin errima dezaketela edo segmentuak partekatzen dituztela; 3) Hitzak silabatan edo fonematan zatika litezkeela; 4) Kode ortografikoa menderatu nahi bada, hots-segidaren segmentuak identifikatu eta ordenatzeko gai izan behar dela. Idazten ongi ikasi nahi duenak jakin behar du ortografia zatiek hizkuntzaren fonologia zatiak nola ordezkatzeko dituzten, eta, gainera, egitura fonologikoaren ezagutza espliziturik gabe kode ortografikoa menperatzea ezinezkoa izango dela.

Hitz ezezagunak idatzi behar dituztenean, hainbat estrategia erabiltzen dituzte haurrek:

1. Hitzaren hasieran bi kontsonante jarraian daudenean, bien artean bokal bat tartekatzen dute. Hala, kontsonante-kontsonante-bokala (KKB) segida naturalago bihurtzen da. Adibidez, *klabezina*, *kalabezina* bihurtuko du.
2. Zati fonemikoen segida aldatu edo alderantzikatu egiten da. Adibidez, *estima* hitza *setima* bihurtzen da. Fonemak identifikatzea ez da nahikoa hitza ongi idazteko; beharrezkoa da fonemen ordena eta segida ezagutzea ere.
3. Idazten ikasten hastean, haurrak sarritan jaten ditu fonemak. Adibidez, KKB hitza KB hitz bihurtzen du: *prakak* = *pakak*; *tronpetak* = *tonpetak*.
4. Fonemak ordezkatzeko dira: *arbola* = *albola*.

Ezagutza fonologikoa lantzeko, metodo globalak edo fonikoak erabil daitezke:

- Metodo globalak ikusmenezko osotasun zatiezintzat hartzen ditu hitzak. Estrategia logografikoa erabiltzen du, esanahira zuzenean sartzeko. Osotasunetik zatietara doa, eta ez alderantziz. Ikuspegi funtzionaletik, idatziaren bidez lortu behar dituen helburuei begira idazten irakasten du. Lankidetzat-testuingurua eta kultura-ingurunea hartzen ditu kontuan.
- Metodo fonetikoak hizkuntzaren egitura fonologikoan oinarritzen da. Hitzak gero eta unitate txikiagotan zatitzen ditu. Unitate guztiak jarri behar dira, eta ordena jakin batean gainera. Haren arabera, hizkuntza unitatetan zatitzeko gai dena haiek unitate berrietan bersintetizatzeke gai izango da. Horrela heldu ahal izango da hitz ezezagunak identifikatzera.

Idazketa eta irakurketaren ikaskuntza sistematikoari ekin baino lehen ere, haurrak gai dira hitz ezagun batzuk globalki ezagutzeko, haien ezaugarri pertzeptiboak, ingeradari eta itxura globalari begiratuta. Estrategia logografikoak idaztean, hitzak identifikatzeko ezaugarri grafiko nabarmenenak erabiltzen dira; ikusmen-errepresentazioak dira esaldiko hitzen adierazleak; letren ordenari eta faktore fonologikoei garrantzirik ez zaie ematen; errepresentazio-sistema lexikala da, hitzak osotasunean hartzen dira eta. Egokia da hizkuntza idatzia ikasten hasteko metodo globala erabiltzea. Baina, prozedura logografikoa bakarrik erabiliz ezin da idatzitako hitzaren analisirik egin edo ezin dira hitzaren osagaiak ahozko hitzaren osagaiekin egokitu; ezin dira fonologia eta idatzitakoaren ezaugarriak elkartu; ezin da ezezaguna den hitz baten ahoskatzerik eraiki, ez baita egokitzen grafemiko-fonemikoei buruzko ezagutzarik aplikatzen.

Fase logografikoan hitza hautemateari buruz bi hipotesi daude: hitza ikusmenez osotasunean hautematen da edo hitzaren zati bat ezagutzen da. Lehen hipotesiaren arabera, hitzaren ezaugarri globaletan jartzen dute arreta hurrek. Bigarren hipotesiaren arabera, 4-5 urteko hurrek hitzaren zati bat erabiltzen dute hitza ezagutzeko.

Ikerlari batzuen arabera, haur guztiak ez dira fase logografikotik iragango, ikusmen-oroimenean oinarritzen direnak eta trebetasun fonologiko txikia duten haurrak bakarrik baizik (Stuart eta Coltheart, 1988). Irakurtzen irakasteko erabiltzen den metodoak ere badu eragina: metodo fonikoaz irakatsi bazaio, estrategia alfabetikoa erabiliko du haurrak; metodo globalaz irakatsi bazaio, berriz, estrategia logografikoa erabiliko du. Hizkuntzaren garrantasunak ere badu eragina: hizkuntza gardenetan haurrak berehala pasatzen dira fase alfabetikora.

Fase fonetikoan, grafemen eta fonemen ezagutzari eta egokitzapenari ematen zaio garrantzia, estrategia alfabetikoa erabiltzen da, esanahira zeharka sartzeko. Haurrak irakurketaren ikaskuntza sistematikoari ekitean hasten da fase hau. Fonemetan zentratzen da, esanahietan baino gehiago. Haurra gai da hizkuntzaren unitateak segmentuetan zatitzeko, haiek unitate berrietan bersintetizatzeke eta horrela hitz ezezagunak identifikatzeko. Hizkuntzaren hotsen segidan jartzen da arreta, eta gero eta unitate txikiagotan zatitzen da segida hori. Unitate alfabetikoetan jartzen denean arreta, segmentu fonemikoz integratuta ikusten da hitz bakoitza; grafemen eta fonemen ezagutza eta egokitzapenari ematen zaio garrantzia; hau da, letren segidari eta faktore fonologikoei begiratzen zaie. Letra gehienen formak eta izenak edo hotsak ikasten dituzte hurrek fase horretan. Hitz ezezagunak irakurtzeko, berkodezte fonologikoa egiteko aukera ematen du fase alfabetikoa. Letra bakoitzari hots bat dagokiola, eta hots hauek hitzaren barnean ordena bat dutela ikusten du haurrak

Sistema logografikoan hitza irudikatzeko zeinu bakar bat erabiltzen da. Multzoaren irudiari ematen zaio garrantzia eta ez osagaiei. Txineraren edo egiptziarraren adibideak jar ditzakegu. Sistema silabikoan kontsonante-bokal silaben egitura fonetikoak du garrantzia; adibidez, egungo japonieran. Sistema alfabetikoetan, berriz, fonemek dute esanahia. Adibidez, euskaran.

Kontzientzia fonologikoa eskuratzeko Olofssonen eta Lundbergen (1983) entrenamendu-programa Haur Hezkuntzako hurrekin egin zen. Haurrak hainbat talde esperimental eta kontrol taldetan banatu ziren.

Bradley-ek eta Bryant-ek (1983) luzerako ikerketa bat egin zuten, eta haren emaitzen arabera, entrenamendu fonologikoa eta letretan trebatzea jaso zutenek puntuazio altuagoa lortu zuten irakurketan eta idazketan kontrol taldekoek baino, eta idazketan puntuazio altuagoa lortu zuten entrenamendu fonologikoa bakarrik jaso zutenek baino.

Treiman-en eta Baron-en arabera (1983), silaben segmentazioan entrenatzeak (onset eta errimaren zatiketa, silaba barneko analisi eta sintesia) irakurketa ez-logografikoa eragiten du, irakurketa mota analitikoagoa sustatzen duelako.

Fox-en eta Routh-en arabera (1984), fonemen segmentazioan entrenatuek ez zuten kontrol taldekoek baino hobeto irakurtzen. Fonemak bereizten eta elkartzen entrenatutakoek beste taldeek baino emaitza hobeak lortu zituzten irakurketan. Fonemen elkartzeak bakarrik ez du irakurketaren hobetzerik ekartzen. Irakurketa hobetzeko, fonemak bereizten eta elkartzen entrenatu behar dute hurrek (Togersen, Morgan eta Davis, 1992).

Ball-ek eta Blachman-ek (1988) Haur Hezkuntzako hurrekin egindako ikerketan hiru talde bereizi ziren:

- 1) Lehen taldean, errimetan, fonemak bereizten eta elkartzen entrenatu zituzten haurrak eta, gainera, bederatzi letraren izen eta hotsak irakatsi zizkieten.
- 2) Bigarren taldean, letren hotsak eta izenak irakatsi zitzaizkien hurrei eta hizkuntza-jarduerak egin ziren haiekin, baina ariketa fonologikorik ez zuten egin.
- 3) Hirugarren taldean entrenamendurik ez zuten egin.

Emaitzen arabera, letren ezagutza bakarrik entrenatuek ez zuten kontzientzia fonologikoan aurrerapenik egin. Letren ezagutza eta kontzientzia fonologikoan entrenatuek beste taldeek baino emaitza hobeak lortu

zituzten kontzientzia fonologikoan eta irakurketan. Bigarren eta hirugarren taldeen artean, alderik ez zen agertu kontzientzia fonologikoan eta irakurketan. Jiménezek eta Ortizek (2000) dioten moduan, irakurketan ez badira bereizten letren ezagutza entrenatuak eta entrenatu gabeak, kode alfabetikoa ezagutzea ez da nahikoa irakurtzen ikasteko. Kontzientzia fonologikoa da irakurketan hobekuntzak eragiten dituen.

Lundberg-ek, Frost-ek eta Petersen-ek (1988) Haur Hezkuntza amaierako haurrekin egindako ikerketan, kontzientzia fonologikoan entrenatua izan zen talde esperimentalak kontrol taldeak baino emaitza hobeak lortu zituen irakurketan eta idazketan, eta kontzientzia fonologikoa hobetu zuen.

Brady, Fowler, Stone eta Winbury (1994): fonemak zatitzen, hotsak kategorizatzen, silabak bereizten edo fonemak ordenatzen entrenatzeak haurren irakurketa-maila hobetu egiten du.

Byrneren eta Fielding-Barnsleyren ikerketan (1991), talde esperimentalekoak fonemak bereizten eta letrak ezagutzen entrenatu zituzten. Kontrol taldea kategorizazio semantikoan trebatu zuten. Irakurketa-ariketan (letren ezagutza) talde esperimentalekoek kontrol taldekoek baino emaitza hobeak lortu zituzten.

Kontzientzia fonologikoan entrenatzeko programa ezaguna da PECONFO (*Programa de entrenamiento en conciencia fonológica*) (Jiménez eta Ortiz, 2000). Programa hori euskarara egokitu dute Kurutziaga Ikastolakoek: "Kontzientzia fonologikoa lantzeko programa (PECONFO)" (Kurutziaga Ikastola, 2001-2002 ikasturtea).

Kontzientzia fonologikoaren ondoren, hitzaren ikusmeneko errepresentaziora heldu behar da. Ikusmeneko errepresentazioa lantzeko homofonoak (fonologiko berdinak eta grafemikoki nahiz semantikoki ezberdinak diren hitzak) diskriminatzen ikasi behar dute.

Kontzientzia fonologikoa ebaluatzeko, trebetasun metafonologikoen froga bat (Ruiz Jiménez, 2000) erabil daiteke. Froga horrek hiru azpifroga ditu: 1) Hitzaren bereizketa: esaldiko hitzak bereizteko edo esaldiaren hitz kopurua kontatzeko gaitasuna, esaldi barneko hitza jatea, alderantzizkatzea edo eranstea aztertzen ditu. 2) Silabaren bereizketa: hitza silaba-unitatetan zatitzen da, eta silabak identifikatu, alderatu, kendu edo alderantzikatu egiten dira. 3) Fonemen bereizketa: hitzen fonemak zatitu, identifikatu, alderatu, jan eta alderantzikatu egiten dira.

Etaparen ortografikoan hitzak zuzenki ezagutzen dira, letren identitatean eta ordenan oinarrituta, hitzaren zatia hotsetan bihurtzen jardun beharrik gabe. Bide lexikoa erabiltzeko beharrezkoa da fase ortografikoa gaitutua izatea.

Irakurketa eta idazketa irakasteko metodo globalak edo ibilbide analitikokoak eta metodo fonetikoak edo ibilbide sintetikokoak erabil daitezke. Metodo globalek esanahia sartzeko bide lexikoa erabiltzen dute: irakurketa esanahiari lotua doa hasieratik. Metodo fonetikoek bide fonologikoa lantzen dute, fonema-grafema egokitzapenari ematen diote lehentasuna: irakurketa eta esanahia bereizita doaz hasieran.

13. Kontzientzia fonologikoa eskuratzeko programa

Ahozko hizkuntza jarraitua bere osagaietan (hitzetan, silabetan eta fonemetan) zatitzen edo hizkuntzaren osagaiak elkartu eta silabak, hitzak nahiz esaldiak osatzen irakasten zaio haurrari. Hizkuntzaren hots ezberdinak identifikatzen, artikulazio-mugimenduak hautematen, hitzak, silabak eta fonemak entzumenez eta zintzesikoki bereizten, hizkuntzaren zati ezberdinak zatitu eta elkartzen ikasi behar du haurrak.

Entrenamendu fonologikorako programa Haur Hezkuntzako bigarren zikloko eta Lehen Hezkuntzako lehen zikloko haurrei aplikatu behar zaie.

3tik 5 urtera bitartean, esaldiko hitzak bereizten ikasten da, alde batetik, eta beste aldetik, errimen eta silabaren kontzientzia lantzen da. Errimak ezagutzen eta ekoizten, eta silabak ezagutzen eta silaba kopuru bateko hitzak ekoizten jarduten dira haurrak.

Setik 7 urtera bitartean, fonema kontzientzia lantzen da. Hasieran hitzaren hasierako, amaierako edo erdiko hotsak bereizten jarduten dira; ondoren, hitz bat eratzen duten hotsak elkartzen (sintesia), eta hitza eratzen duten hotsak bereizten (analisi) jarduten dira.

Haurrak 4-6 kideko taldeetan elkartuko dira eta ordu laurden inguruko saioak egingo dira, hiru hilabetez zehar. Saio horietan zehar ahozko hizkuntzaren hotsak identifikatu eta manipulatzeko trebetasuna lantzen da. Kontzientzia fonologikoa lantzeko, errimak ezagutu eta ekoizten dira, silabak ezagutzen dira, hitza fonematan zatitzen da, fonemak elkartuz hitzak sortzen dira, hots bat beste batez ordezkutzen da. Perpausak, hitzak, silabak eta fonemak bereizteko eta elkartzeko ariketak egiten dira. Batzuetan, grafema-fonema egokitzapen arauetan entrenatzen dira.

Hitzen kontzientzia

Haur Hezkuntzan has daiteke hitzen kontzientzia lantzen.

Hitzen bereizketaren bidez, esaldiak hitzetan zatitzen direla konturatu behar du haurrak. Esaldiak dituen hitzak kontatzen dira, eta haien kontzientzia hartzen da. Horretarako egiten da hitzen bereizketa. Haurrak esaldia egiten du ipuin edo interesgune baten inguruan, eta irakasleak marrazkitan eta hitzetan jartzen du. Marrazki bakoitzaren azpian hari dagokion hitza doa. Lotura-hitzen marrazki berezia dute.

Hitzak elkartzearen bidez, haurrek hitzak elkartu eta esaldiak osatzen dituzte. Irudiz, ahoz edo idatziz adieraz daitezke hitzak. Haur Hezkuntzan, batez ere irudiz eta ahoz adieraziko dira. Lehen Hezkuntzan, irudi eta ahozko hitzekin batera, idatzitako hitzak ere erabiliko ditugu.

Silaben kontzientzia

3tik 5 urtera bitartean hasten da haurra jabetzen unitate txikiagoek osatzen dutela hitza. Hitzak silabaz osaturik daudela konturatu behar du, silabak ezagutu behar ditu eta silaba kopuru jakin bateko hitzak eratu behar ditu. Ahoz emandako hitzen silabak kontatzen ikasten du. Gainera, errimaren kontzientzia hartzen du haurrak, eta errimak ekoizteko gai bihurtzen da. Haurrentzat esanguratsuak diren testuinguruetatik hartzen dira hitzak (esate baterako, haurren izenak, marrazkiak eta ipuinak).

Silaben kontzientzia eskuratzeko egin daitezkeen jarduerak analisi- eta sintesi-ariketak izan daitezke:

- Alde batetik, hitzak silabatan zatitzen dira: identifikatu edo manipulatu egiten dira hitzaren silabak.
- Silabak konbinatuz hitzak osatzen dira.

Fonema kontzientzia

Setik 7 urtera bitartean lantzeko ariketak dira, esaldiak hitzetan zatitzeak edo hitzak silabatan zatitzeak baino abstrakzio-maila altuagoa eskatzen baitute. Hitza eratzen duten hotsak bereizten dira fonemen analisian. Fonemak elkartuta hitzak osatzen dira fonemen sintesian.

Hiztegiaren, silaben eta fonemen kontzientzia lantzeko 72 saio eskainiko dira. Lehenengo saioetan, hitzen kontzientzia eta silaben kontzientzia landuko dira. Ondorengo saioetan, silaben eta fonemen kontzientzia landuko da. Hainbat saiotan, errimaren kontzientzia lantzeko bertsolaritzako ariketak eta kontzientzia morfologikoa lantzeko ariketak ere aurkeztu dira.

1. SAIOA

Hitzak bereiztea

- Ahospak bidez, txaloen bidez eta marrazkien bidez bereiziko dituzte esaldiko hitzak. Ariketa hauek egiteko proposatzen dugun prozedura honako hau da. Lehenik, esaldia marrazkitan jarri eta esaldia ahoskatzen da; gero, esaldiko hitzak kontatzen dira, hitz bakoitzeko txalo bat joz. Bi hitzeko esaldiekin hasi eta hitz gehiagoko esaldiekin jarraitzen da.

1. Irakasleak marrazkian agertzen denari buruzko esaldi laburra esaten du:

ANE DATOR

2. Laukietan esaldiko hitzak adina gurutze jartzen ditu irakasleak

--	--

ANE DATOR

3. Haurrak esaldia errepikatuko du, hitz bakoitzeko txalo bat joz.

ANE DATOR

4. Haurrak esaldia errepikatuko du, laukietan hitz bakoitzeko gurutze bat jarritz.

--	--

ANE DATOR

5. Haur guztiek esaldia errepikatuko dute, lehenik hitz bakoitzeko txalo bat joz, eta gero hitz bakoitzari dagokion laukian gurutze bat jarriz.

ANE

DATOR

--	--

Hitzak elkartzea

- ☐ Esaldiaren sintesi-ariketa honetan, esaldi bateko hitzak nahasirik jartzen dira mahai gainean; eta hitzak ordenatu eta esaldia osatu behar du haurrak.

Honako lerro hauetako hitzak ordenatu eta esaldiak osatu behar dituzu:

- *mantal amonak darama Baserriko beltza*

--	--	--	--	--

- *honetan aste partidu bi ditu jokatu Pilotariak*

--	--	--	--	--	--	--

- *gara hondartzara Udan joaten*

--	--	--	--

- *nintzen Parisera Oporretan joan*

--	--	--	--

Behean agertzen dira goiko hitzak esaldietan ordenatuta:

- *Baserriko amonak mantal beltza darama.*
- *Pilotariak bi partidu jokatu ditu aste honetan.*
- *Udan hondartzara joaten gara.*
- *Oporretan Parisera joan nintzen.*

Silabak bereiztea

Hitzaren silaba-hotsak kontatuko dira. Hitzaren irudia ikusi eta hitza entzuten da; hots-kolpetan zatitzen da hitza; silaba bakoitzeko txalo bat joz, hitzaren silaba kopurua kontatzen da; txaloak adina lauki marrazten dira; garbi ahoskatu silaba bakoitza.

– Irudia ikusi

– Hitza entzun: *ARBOLA*

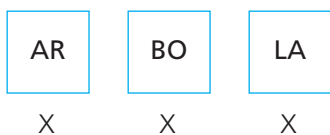
– Hitza hotsetan zatitu: *AR BO LA*

– Laukiak marraztu:

– Silaba bakoitzari dagokion laukian gurutze bat jartzen da

Silabak elkartzea

☐ Bi silabako hitzak osatu: kontsonante-bokal egitura duten bi silabako hitzen segida ahoz aurkezten zaie haurrei, silaben artean denbora-tarte berdina utziz, eta haurrak zein hitz diren asmatu behar dute:

o /bo/ /la/ = bola

o /ba/ /la/

o /pi/ /ta/

o /pa/ /la/

o /ko/ /la/

o /ba/ /ba/

o /mi/ /na/

2. SAIOA

Hitzak bereiztea

☐ Aurreko ariketako prozedura bera erabiltzen da bat, bi, hiru, lau, bost hitzeko edo gehiagoko esaldiekin:

- Irakasleak marrazkian agertzen denari buruzko esaldi laburra ematen du.
- Esaldiko hitzak adina lauki jartzen dira eta lauki horietan esaldiko hitzak adina gurutze jartzen ditu irakasleak.
- Haurrak esaldia errepikatuko du, hitz bakoitzeko txalo bat joz.
- Haurrak esaldia errepikatuko du, laukietan hitz bakoitzeko gurutze bat jarritz.
- Haur guztiek errepikatuko dute esaldia, lehenik, hitz bakoitzeko txalo bat joz, eta, gero, hitz bakoitzari dagokion laukian gurutze bat jarritz.

a) Hitz bakarreko esaldiak:

GELDI!

--

KONTUZ!

--

b) Bi hitzeko esaldiak:

OTSOA	DATOR

<i>ZEZENA</i>	<i>DATOR</i>

c) Hiru hitzeko esaldiak:

<i>ZEZENAK</i>	<i>ADARRAK</i>	<i>DITU</i>

<i>OTSOAK</i>	<i>HORTZAK</i>	<i>DITU</i>

d) Lau hitzeko esaldiak:

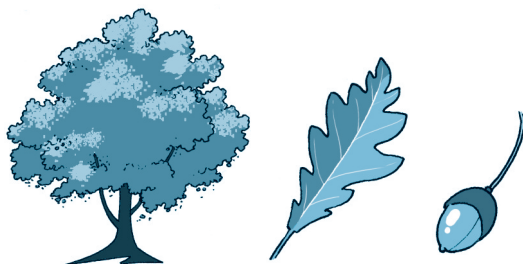

OTSOAK	HORTZ	ZORROTZAK	DITU

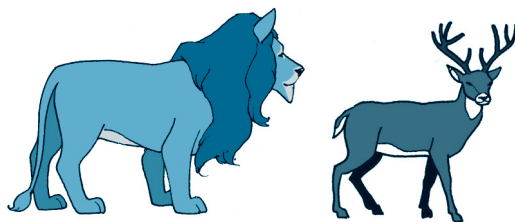

ZEZENAK	ADAR	ZORROTZAK	DITU

e) Lau hitz baino gehiagoko esaldiak:

HARITZ	ZAHARRAK	HOGEI	EZKUR	DITU

LEHOI	BASATIAK	OREINA	ZAURITU	DU

f) Esaldi konposatuak:

HAGINEKO	MINA	DAUKA	ETA	HAGINLARIARENGANA	DOA

BAINATU	EGIN	DA	BERO	HANDIA	ZEUKALAKO

Hitza elkartzea

- ☐ Zortziko txikian eta zortziko handian botatako bertsoak jartzen dizkizugu jarraian. Bertsoaren azpiko hitzak kokatu behar dituzu bertsoetan dauden hutsuneetan:

– Zortziko txikian botatako bertsoa:

lñaki Apalategi:

Larrosa bat utzi det

ondoan _____

eta atrebitu naiz

oharra _____.

Larrosa bat zuretzat

gutxitxo ote da?

Bat mahai gainean dago

bestea zu _____.

papera uztera zera

– Zortziko handian botatako bertsoa:

Arkaitz Goikoetxea:

Andrea duzu, seme-alabak

ez zazu egin _____

nere egoera aguantatzeko

ez zeneukake _____

zure tratua onartuko dut

ez dago esan _____

baina hitzarmena ez baldin bada

aste bateko _____.

negarrik indarrik beharrik bakarrik

Silabak bereiztea

- ☐ Hitzak silabatan zatitzeko, txaloak, kolpeak edo mugimenduak erabil daitezke. Hitzaren silaba bakoitzeko kolpe bat edo txalo bat ematen da: *a-ma*; *e-guz-ki-a*; *i-za-rra*; *e-le-fan-te-a*. Zenbat zati ditu *katua*, *patata*, *idatzi* hitzak?

Adibidez, *ama* hitza silabatan zatitzeko honako urrats hauek emango dira:

1. Bi ahots-kolpetan ahoskatuko da: /a/ /ma/

2. Ahots-kolpe bakoitzeko txalo bat joko da: /a/ /ma/

3. Ahots-kolpe bakoitzeko lauki bakoitzean gurutze bat jarriko da:

4. Ahots-kolpe bakoitzeko lauki bakoitzean silaba bat idatziko da:

5. Hitza idatziko da: _____